

самообразовательной работы, в 70-80-х годах - создания целостной методической системы работы учителя на исследовательской основе и формирования научного мировоззрения средствами естественных дисциплин, в 90-х годах – обновления педагогической методологии.

Ключевые слова: развитие профессионализма, учителя естественных дисциплин, повышение квалификации, последипломное образование.

Zhorova I.Y.

NATURAL SCIENCES TEACHERS' PROFESSIONAL DEVELOPMENT TENDENCIES WITHIN A SYSTEM OF POST-GRADUATE EDUCATION IN UKRAINE (20-TH CENTURY, 2 ND HALF)

The given article provides an analysis of Natural Sciences teachers' professional development tendencies within a system of Post-graduate Education in Ukraine (20-ieth century, 2nd half).

In addition to the above mentioned, the author has analysed the archive sources, stated the following: teachers' professional development within Ukraine's system of Post-graduate Education was mainly determined by socio-political and economical changes which took place in the country. The system development tendencies give an evidence of it to be grounded for a long time on exterior educational factors (5-year plans, USSR and Ukrainian CP Congresses, Communist Party's and State Resolutions).

At the beginning of the 40s the Natural Sciences disciplines teachers' professionalism has been realized due to the Marxist-Leninist ideas impact on it. During 50s the dialectical-materialistic outlook forming and school Biology Science renewal have become basic for pedagogical activities. In the 60s teachers' professional development took place in the context of polytechnic education introduction, school Chemistry educational contents renewal and self-educational activities role increase. In the years of 70-80s the holistic school teachers' methodology work system based on investigation and scientific outlook forming by means of the Natural Sciences disciplines made the fundamentals of pedagogical professionalism. In the 90s the professional development was realized through the pedagogical methodology renewal basic options.

Key words: professional development, Natural Sciences teachers, upgrading qualification, Post-graduate Education.

УДК 376/6/09 (438) «ХХ»

Карпенко О.Є.*

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ Я. КОРЧАКА
В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті проаналізовано аксіологічний аспект педагогічної спадщини Януша Корчака (1878-1942), розкрито ідею дитиноцентризму, новаторську позицію педагога щодо системи виховних цінностей крізь призму сучасних завдань. Розкрито основні педагогічні ідеї гуманістичної концепції, що охоплює ґрунтовні проблеми педагогіки, висвітлює широке значення опіки над дитиною, організацію її в такий спосіб, щоб кожна деталь сприяла задоволенню найважливіших фізичних і психічних дитячих потреб, зміцненню здоров'я та доброго самопочуття, забезпеченню можливості її самореалізації та самовдосконалення. Висвітлено ідею дитиноцентризму, духовно-моральний розвиток дітей у спадщині Я. Корчака і В. Сухомлинського.

Ключові слова: Януш Корчак, дитина, гуманізм, дитиноцентризм, гуманістична концепція, українська педагогіка.

Одне з головних завдань будь-якого суспільства і держави – зберегти дитинство, досягнути емоційного добробуту, створити сприятливі умови для подальшого успішного та особистісного розвитку дитини. Це право зафіксоване і в міжнародних документах (Конвенція ООН про права дитини, Декларація прав дитини, Всесвітня

* © Карпенко О.Є.*

декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей тощо), і в законодавчих актах кожної держави. Виникає суперечність між розумінням важливості виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах наблизених до сімейних, де дитина зможе отримати достатньо материнської любові та оптимального забезпечення своїх життєвих потреб, і недостатнім вивченням цієї проблеми; пошуком і вдосконаленням різноманітних форм опіки, опікунсько-виховної системи, яка опирається на діагностику і суб'єктивне трактування дитини, і подоланням недоліків інституційного виховання, формуванням виховного середовища, удосконаленням методів навчання і виховання. Розв'язати ці суперечності неможливо без наукового об'єктивного вивчення вітчизняного і зарубіжного педагогічного досвіду.

Нагальною потребою є наукове пізнання, онтологічний пошук, що передбачає знаходження, опис, систематизацію педагогічних фактів, їх оцінку. Звернення дослідників до досвіду світової школи та педагогіки зумовлене насамперед тим, що в ній переважає гуманістична традиція, репрезентована у працях педагогів різних історичних епох.

В Україні педагогічна персоналія стає предметом вивчення багатьох дослідників, чия увага сконцентрована на науково обґрунтованій оцінці педагогічної, освітньої діяльності окремих персоналій. Педагогічна біографія стає основою змісту навчальних курсів з історії педагогіки у вищих навчальних закладах України. Звернення до педагогічної персоналії, з одного боку, є традицією, з іншого – інновацією. Це допомагає збагатити та урізноманітнити наші уявлення про історико-педагогічний процес, гуманістичну традицію, відкрити нові сторінки в історії народу, а також сприяє його новому прочитанню як важливого аспекту наукового дискурсу. Адже процес «демонополізації системи цінностей як основи демократизації виховання, надання йому цивілізованого, гуманістичного спрямування», повернення до пріоритету загальнолюдських цінностей є характерним для української освіти [1, с. 21].

У цьому контексті життєвий і творчий шлях Януша Корчака викликає зацікавлення в сучасних дослідників різних країн світу. Актуальність проблем, якими займався Я. Корчак, його погляди на виховання дітей-сиріт зумовили потребу ще раз повернутися до читання його творів і вивчення досвіду роботи. Такий інтерес пов'язаний із соціальними та політичними змінами суспільства, пошуком тієї чи іншої концепції виховання, в основі якої лежать уявлення про природу людини, що безпосередньо впливають на зміст і методи виховання дітей.

Творча спадщина Я. Корчака, його виховна діяльність вивчається польськими науковцями упродовж десятиліть. Ним створено цілісну унікальну педагогічну систему, яка привертає до себе увагу педагогів і науковців багатьох країн, насамперед Польщі та України. Різні аспекти діяльності знайшли відбиття та оцінку в працях С. Волошина, Я. Гайда, І. Мержана, І. Неверлі, Д. Русаковська, М. Фальковської, М. Яворського, М. Якубовського та ін. У 70-80-х рр. ХХ ст. було зроблено компаративістський аналіз спадщини Я. Корчака й А. Макаренка, який знайшов висвітлення у працях А. Левіна, М. Фальковської. Заслугове на увагу дослідження І. Пижика «Елементи опікунської педагогіки в працях Й. Г. Песталоцці, Я. Корчака, А. Макаренка і Я. Ч. Бабіцького» (Краків, 1995). Загалом можна стверджувати про високу оцінку його діяльності в історії польської педагогічної думки.

В Україні наукове зацікавлення гуманістичною концепцією Я. Корчака проявилось в останні десятиріччя. Окремі аспекти спадщини польського педагога вивчали Ж. Ільченко, Н. Калениченко, Л. Коваль, М. Петровський, С. Сисоєва, І. Соколова. Увага українських дослідників звернута на теоретичні засади формування особистості, організацію виховного процесу, педагогічну етику (С. Денисюк), проблеми розвитку і функціонування системи дитячого самоврядування, функції педагогічного керівництва (Т. Забута); зміст і структурні елементи педагогічної системи Я. Корчака (В. Ханенко); проблему дитинства у виховній системі польського педагога (Х. Дзюбинська, Ю. Яким).

Варто зазначити, що українські дослідники беруть активну участь у міжнародних конференціях, публікують статті в польських виданнях. Прикладом такої співпраці є збірник наукових праць «Janusz Korczak – przyjaciel dzieci. W nurcie rozważań pedagogicznych» за редакцією М. Чепіль, Р. Беднаж-Гжибек, М. Хайковської. Гуманістично спрямовані педагогічні ідеї Я.Корчака знаходять подальший розвиток у сучасних науковців. Нове прочитання польськими та українськими дослідниками педагогічної спадщини Януша Корчака дасть змогу з позицій сьогодення оцінити його здобутки. Однак актуальним залишається вивчення тих аксіологічних засад, які лягли в основу теорії та практики виховання дітей-сиріт.

Мета статті – проаналізувати й осмислити кризь призму української педагогічної науки новаторську позицію Януша Корчака (1878-1942 рр.) щодо обґрунтування системи виховних цінностей, якою він заклав підвалини для запровадження кардинальних змін у теорії виховання й у житті тогочасного соціуму.

Творчість Я. Корчака є багатогранною: педагог, лікар, вихователь, дитячий письменник. Творчий доробок знавця й охоронця прав дитини пов'язаний з реалізацією ідеї дитиноцентризму, з боротьбою за право на функціонування її організму, психіки, почуттів, потреб, прагнень, бажань, задоволення різних проблем. Він володів умінням представити дитину, її поведінку в навколишньому середовищі. Джерелом цих знань була практична діяльність педагога. Він брав активну участь у житті дитини, мав можливість спостерігати за нею в різних ситуаціях, заангажовував батьків, вихователів, опікунів до ефективної освітньої діяльності. Особливо прагнув про створення виховного середовища, яке сприятиме вихованню дітей.

Його опікунсько-виховна діяльність була добре відома А. Макаренку, мала впливала на вибір життєвого кредо В. Сухомлинського, О. Захаренка. Безумовно, діяльність кожного з них відрізняється багатогранністю, яскраво вираженим новаторським характером, а їхні твори є предметом уваги багатьох дослідників. Адже педагогічна думка «завжди персоніфікована, на ній лежить відбиток особистості її носія з його смаками, поглядами, віруваннями та уподобаннями» [2, с. 36].

Центральною ідеєю творів польського педагога («Моменти виховання», «Право дитини на повагу», «Правила життя», «Коли я знову стану маленьким», «Школа життя», «Як любити дитину») є дитина, проблеми дитинства. Він писав: «Дитина не буде, а вже є людиною. Коли звернемося до її розуму, дасть нам відповідь, промовимо до серця – відчує нас» [4, с. 229]. Педагог розглядав дитинство як універсальний період життя людини. У своїх роздумах на тему виховання дітей Я. Корчак доходить висновку, що педагогіка – наука не про дитину, а про людину [7, с. 212]. Педагог стверджував,

що немає дітей, є натомість люди, хоча всі вони мають інший рівень знань, інший досвід, інший рівень розуміння, інші захоплення й почуття. Це педагогічне кредо Я. Корчака, який володів надзвичайним умінням проникати в ментальність дитини, бути з нею у безперервному діалозі.

«Дитина, – зазначав Я. Корчак, – є не доброю і не злою, душа її є чистим полем, що очікує засіву. Сійте здорові зерна!» [4, с. 15]. Основу її темпераменту, фундаментом розвитку творить спадковість, генетика. Однак під впливом середовища формується характер дитини, тому у вихованні самої генетики замало. Потрібно змінити умови, в яких перебуває дитина.

Гуманістично спрямована виховна концепція Я. Корчака охоплює ґрунтовні проблеми педагогіки, висвітлює широке значення опіки над дитиною, організацію її життя в такий спосіб, щоб кожна деталь сприяла задоволенню найважливіших фізичних і психічних дитячих потреб, зміцненню здоров'я та доброго самопочуття, забезпеченню можливості її самореалізації та самовдосконалення.

Основними гуманістичними ідеями його педагогічної концепції є цілісний і гармонійний розвиток природних задатків і здібностей дитини, орієнтація педагогічної практики на особистість вихованця; визнання самоцінності дитячого життя

і повага гідності та особистості дитини; визначення як головної умови ефективності педагогічного процесу знання дитини, постійне вивчення її як цілісної психофізичної структури; відмова від авторитаризму у взаємовідносинах дорослого і дитини. Розв'язанню цих проблем Я. Корчаком присвячено багато теоретичних праць і віддано роки практичної педагогічної діяльності.

Творча спадщина Я. Корчака мала значний вплив на формування гуманістичних педагогічних переконань В. Сухомлинського. Український педагог добре знав педагогічний доробок польського педагога, неодноразово посилався на його авторитетні висловлювання у власних працях. На перший погляд, порівняльний аналіз педагогічних концепцій Я. Корчака і В. Сухомлинського може здаватися безперспективним, оскільки ці вчені були представниками різних ідеологій і репрезентують різні періоди розвитку педагогічної думки. Однак вивчення й узагальнення праць українських науковців, які всебічно розкривають діяльність В. Сухомлинського (І. Бех, А. Богуш, Л. Бондар, В. Деркач, Н. Дічек, Т. Завгородня, І. Зязюн, А. Іванко, Н. Калініченко, В. Кузьменко, В. Кравцов, В. Кушнір, М. Левківський, Н. Слюсаренко, М. Чепіль та ін.), порівняльний аналіз педагогічної спадщини В. Сухомлинського і творчості інших видатних педагогів (М. Антонєць, М. Каргапольцева, Т. Кочубей, М. Скрипник, М. Сметанський, О. Сухомлинська та ін.) дають підстави стверджувати, що ідея дитиноцентризму, духовно-морального розвитку дітей була наскрізною у практичній діяльності українського і польського педагогів.

Дитина, її інтереси та потреби у концепціях Я. Корчака та В. Сухомлинського були поставлені в центр взаємовідносин вихователя і дитини та розглядалися в системі цих взаємовідносин повноправним суб'єктом виховання. Постулат про самоцінність дитячого життя спричинив формування педагогами нових підходів до навчально-виховного процесу. Пріоритетне значення належало соціально-педагогічному забезпеченню процесів самоактуалізації, саморозвитку, самовиявлення і самовиховання кожної підростаючої особистості, пошуку та застосування педагогічних технологій, які сприяють стимулюванню цих процесів.

Ідею людиноцентризму відбито в назвах праць В. Сухомлинського «Вірте в людину» (1960), «Людина неповторна» (1962), «Дума про людину» (1963), «Шлях до серця дитини» (1963), «Виховання особистості в радянській школі» (1965), «Серце віддаю дітям» (1969). У першій з них педагог висловлює глибоку віру в можливість виховного впливу на кожну дитину, роблячи акцент на особистісно орієнтованому підході до виховної роботи: «Поступово життя призвело до висновку, що немає і не може бути жодної дитини, яку виховними зусиллями школи, педагогічного й учнівського колективу і передусім зусиллями вихователя не можна було б зробити чесною, правдивою, працелюбною, стійкою і мужньою людиною, глибоко відданою Батьківщині і трудовому народу» [3, с. 4]. Трактування дитини як неповторної особистості, диференційованого підходу до організації навчально-виховного процесу, які закладалися у Павлівській середній школі, є актуальними й сьогодні, хоча сучасна українська педагогіка особистісно орієнтоване навчання і виховання розглядає як педагогічну інновацію.

Значущим відтінком аксіологічного вибору Я. Корчака були налагодження стосунків між дорослими і дітьми, повага до дитини, до її прав, зокрема права на помилку, і шанс на її виправлення [5]. Стосунки дітей і дорослих будувалися на партнерстві. Уважав, що жодну людину не можна трактувати як особистість, важливішу від інших. Переживав, коли дітей вважали людьми другої категорії, оскільки вони ще не вміють використати всіх своїх умінь. Для нього всі є рівними, кожен дорослий повинен ставитися до дитини як рівноцінної собі. У «Жартівливій педагогіці» він стверджує: «Або життя дорослих – на другому плані життя дитяче. Або життя дітей – на другому плані життя дорослих. Коли настане відвертий час, може тоді життя

дорослих і дітей буде становити врівноважений плин?» [6, с. 508]. Не можна вважати всіх дітей однаковими.

Виховна система опиралася на довіру до дитини, віру в її власні сили, на співпрацю, справедливість і самоврядування. Педагог прагнув, щоб діти навчилися робити висновки з власних вчинків і аналізувати їх, відрізнити добро і зло на основі власних переживань, якнайбільше брати з власного досвіду. Не використовує наказів, прагне, щоб розвиток дитини був природним. Вважав, що дитині потрібно дозволити робити помилки, але також дати шанс виправити їх.

Я. Корчак намагався створити родинну атмосферу. Не було тут і поділу на працю для дітей та дорослих. Процес виховання повинен полягати у співпраці. Педагог підкреслював, що у вихованні найважливішу роль відіграє дитина, а виховання слід пристосовувати до дитини та її розвитку. Важливе також виховання через працю. Діти вчилися порядку і дбали про те, що мали. Він підкреслював, що бореться за те, щоб у будинку сиріт не було делікатної чи буденної роботи, мудрої чи дурної, чистої чи брудної – роботи для панянок і звичайної бідноти. У будинку для сиріт не повинно бути працівників винятково фізичної і винятково розумової роботи. Для Я. Корчака фізична праця не була чимось гіршою за розумову. Такий поділ був для всіх однаковий. Діти також виконували різні завдання, як і сам Я. Корчак.

Вивчення та узагальнення педагогічного доробку педагогів свідчить, що процес виховання Я. Корчак, як і В. Сухомлинський, підпорядкував прагненню досконалого морального ідеалу – виховання справжньої людини, яка діє щодо навколишнього світу відповідально. Новаторський внесок Я. Корчака до опікунської педагогіки полягає в оновленні ціннісних векторів розвитку дитини, формуванні в неї постійного прагнення до моральної досконалості. Ідея людяності, доброти, щиросердності, милосердя, відображена в педагогічній спадщині, завоювала серця мільйонів і забезпечила педагогові світове визнання.

Отже, творча спадщина Я. Корчака особливо цінна сьогодні – у період змін і пошуків шляхів реформування освіти, створення максимально сприятливих умов для розкриття і розвитку здібностей кожної дитини, формування взаємин, основу яких складає любов до дітей.

Перед сучасними і майбутніми дослідниками стоїть завдання зануритися глибше, ґрунтовніше у великий пласт неоціненого надбання видатних постатей ХХ століття – Януша Корчака та Василя Сухомлинського в контексті сучасних завдань виховання підростаючого покоління. Адже виклики ХХІ століття ставлять надзвичайні завдання, розв'язання яких вимагає нового прочитання та інтерпретації гуманістичної педагогіки.

Література

1. Боришевський М. Й. Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості / М. Й. Боришевський // Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. / за ред. О. Сухомлинської. – К., 1998. – С. 21-24.
2. Сухомлинська О. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі / О. Сухомлинська // Історико-педагогічний процес : нові підходи до загальних проблем. – К. : АПН, 2003. – С. 36-46.
3. Сухомлинский В. Верьте в человека / В. Сухомлинский. – М. : Молодая гвардия. – 1960. – 112 с.
4. Korczak J., Działo T. 3. Na mównicy. Publicystyka społeczna (1898 – 1912) / J. Korczak. – Oficyna Wydawnicza Latona, Warszawa 1994. – 532 s.
5. Korczak J. Jak kochać dziecko / J. Korczak. – Warszawa : Wydawnictwo Jacek Santorski, 2004. – 194 s.
6. Wołoszyn S. Kodeks wychowawcy w aforyzmach Janusza Korczaka / S. Wołoszyn // Życie Szkoły. – 1982. – № 11/12. – S. 504-511.
7. Wołoszyn S. Korczak / S. Wołoszyn. – Warszawa : Wydawnictwo Wiedza Powszechna, 1978. – 332 s.

Карпенко О.Е.

АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ
Я. КОРЧАКА В КОНТЕКСТЕ УКРАИНСКОГО ПЕДАГОГИКИ

В статье проанализирован аксиологический аспект педагогического наследия Януша Корчака (1878-1942), раскрыто идею детоцентризму, новаторскую позицию педагога по системе воспитательных ценностей в контексте современных задач. Раскрыты основные педагогические идеи гуманистической концепции, охватывающие базисные проблемы педагогики, освещающие широкое значение опеки над ребенком, организации его жизни таким образом, чтобы каждая деталь способствовала удовлетворению важнейших физических и психических детских потребностей, укреплению здоровья и хорошего самочувствия, обеспечению возможности самореализации и самосовершенствования. Освещено идею детоцентризму, духовно-нравственного развития детей в наследии Я. Корчака и В. Сухомлинского.

Ключевые слова: Януш Корчак, ребенок, гуманизм, детоцентризм, гуманистическая концепция, украинская педагогика.

Karpenko O. J.

THE AXIOLOGICAL DIMENSION OF THE PEDAGOGICAL INHERITANCE OF J. KORCZAK IN
THE CONTEXT OF UKRAINIAN PEDAGOGICS

The axiological aspect of the pedagogical heritage of Janusz Korczak (1878 – 1942) has been analysed in the article, the idea of self-worth of childhood, pedagogical ideas of humanistic conception that embrace the main problems of pedagogics, explain the wide value of guardianship above a child, organization of her life thus, that every detail serves to satisfaction of major physical and psychic children's needs, strengthening health and the way they feel, providing possibility of their self-realization and self-perfection. The educational system was based on the trust to the child, faith in his own abilities, cooperation, justice and self-governance. Subordinated the education to aspiration of perfect moral ideal, that mean the education of the real man that operates relevantly to the outer world.

The author deals with the idea of childcenterdness, spiritual and moral development of children in the heritage of J. Korczak and V. Soukhomlynskiy.

The innovativeness of J. Korczak's contribution in Custodial Pedagogics was aimed at updating the values vector of the child development, the formation of his constant striving for moral perfection. The significant role in axiological choice of J. Korczak were his attempts to establish the relationships between adults and children, respect to the child, to his rights, including the rightfor mistakes, and giving a chance for self-correction to them. The relationship of children and adults, in J. Korczak's opinion, should be built on the partnership. He believed that no man can be treated as a person, more prior to others. For him, all are equal, every adult should treat the child his peer.

Key words: Janusz Korczak, child, humanism, childcenterdness, humanistic conception, Ukrainian pedagogics.

УДК 378

Кохановська О.В.*

ДІЯЛЬНІСТЬ ЖІНОЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У НАПРЯМКУ
ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ ДІВЧАТ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття розкриває особливості діяльності жіночих громадських організацій у середині ХІХ – початку ХХ століття та висвітлює їх значення у становленні природничо-математичної освіти дівчат зазначеної доби. Встановлено, що даний період характеризувався активізацією жіночого громадського руху на території України. Зазначено, що якісна природничо-математична підготовка довгий час була недосяжною для осіб жіночої статі. Визначено основні тенденції розвитку природничо-математичної освіти дівчат під впливом жіночого громадського руху.

Ключові слова: громадські організації, природничо-математична освіта, освіта дівчат.

* Кохановська О.В.*